

<http://elbrundino.com/2014/10/12/den-lilla-jarnhandeln-pa-hornet/>

Den lilla järnhandeln på hörnet

12 oktober 2014 av [El Brundino](#)

Lagerqvist Järn i hörnet av Vretgränd och Dragarbrunnsgatan i Uppsala.

Vad är det för likhet mellan mig, Fredrik Lindström och Clint Eastwood? Jo, om man bortser från vissa rent fysiska likheter så förhåller det sig så att vi alla är söner till järnhandlare. Fast riktigt sant är det inte. Clintans pappa *drömde* om att äga en järnhandel, men i själva verket var han stålverksarbetare. Det kanske är nära nog? Men det där med Fredrik Lindström är i alla fall alldeles, alldeles sant. Nu var jag väl ingen vidare järnhandlarson, med tanke på att jag knappt vet skillnaden mellan ett orv och en libell, och likväl känner jag mig ganska stolt över mitt arv. Det har nog dels att göra med att min far var den där järnhandeln trogen under hela arbetslivet – och dels att butiken var en riktig institution i Uppsala. Folk talar fortfarande lyriskt om den, trots att verksamheten lade ner 1999.

Oskar Nilsson bakom disken.

A.P. Lagerqvist Järn hette rörelsen och den startade troligen någon gång i slutet av 1880-talet. Då drev nämligen en viss Alfred Paulinus Lagerqvist en "Lump och Jernhandel", passande nog på Jernbrogatan. Det tycks dock som om han parallellt hade en lokal, kanske ett lager, i en byggnad uppförd 1886 på Dragarbrunnsgatan. Det var också i anslutning till den byggnaden som han precis vid sekelskiftet 1900 lät uppföra en för ändamålet anpassad butikslokal. Detta lilla rara, rosarappade hörnhus förblev företagets "ansikte utåt" i 99 år. Men den som trädde in i järnhandeln för första gången blev förmodligen ganska överraskad, åtminstone om han eller hon gjorde sig besväret att följa med någon av expediterna för att hämta det som efterfrågades. När rörelsen var som störst bestod den av hela nio magasin och före detta bostadshus, det äldsta faktiskt från 1772. Den totala ytan uppgick till inte mindre än 1 400 kvadratmeter. Det blev mycket spring i trappor och på sommarheta eller vinterkalla dammiga vindar för att hitta varorna.

"Stallet" på gården. En byggnad från 1886.

Ibland blev det till att ge sig ut till något av magasinen på gården också. Där ute härskade den fryntlige och pratglade Gunnar Johansson som var kombinerad gårdskarll och chaufför. Han hade ett eget krypin i det som tydligen numera kallas Stallet (ett namn som jag dock aldrig hörde när jag jobbade där), en byggnad uppförd 1886. Han körde emellanåt ut varor till byggen och liknade med hjälp av ett åbäke till lastbil som var lackerad i Järniakedjans färger orange, blå och vit. Det var också han som körde ut trucken och lastade av när det kom varuleveranser. Det var lite som julafton när man fick skära av packbanden och rycka av locken på de enorma kartongerna och blotta innehållet. Då hade man att göra ett tag.

"Skruvrummet" – och där innanför inköpschefens rum.

Man förstår att det inte är särskilt lätt att lära sig var cirka 15 000 olika artiklar av märkligt slag har sin specifika plats. Någon form av system fanns det nog, även om det kanske inte alltid var helt logiskt. Ibland gav själva namnet på lokalen viss ledning, såsom "Spikboden" eller "Limboden" – men vad fanns i "Utställningen" eller i Elvan"? (Det dröjde ganska länge innan jag förstod att "Elvan" var namnet på huset med gatuadress Vretgränd 11 – ett gult bostadshus från 1825 med utskjutande trapphus och en knarrig spiraltrappa.) Min far började jobba på Lagerqvist som 14-åring och visste naturligtvis efter alla år exakt var allting fanns, men de övriga expediterna (såsom Ebbe, Ingemar och Lennart), gick sannerligen inte heller av för hackor. De besatt en imponerande kunskap, men så hade de varit där ett tag också. Faktum är att det nästan har varit en tradition att arbeta länge på Lagerqvist Järn. Oskar Nilsson, som tog över verksamheten efter A.P. Lagerqvist, anställdes 1897 och blev kvar i firman till 1966. Det är 69 år på samma arbetsplats, det! Hans son, Nils-Erik, började i firman 1937 och gick i pension 1983 (46 år i firman). Och min far, Rune Johansson, anställdes 1946 och gick i pension 1993 (47 år i firman). Och lagerchefen Gunnar Andersson var firman trogen i 50 år. Det där kan man ju fundera över i en tid då folk byter jobb stup i kvarten.

Ett gäng kunniga herrar: Fr.v. Nils-Erik Nilsson, Rune Johansson, Ebbe Hamberg, Lennart Mattsson, Peter Carlsson och Ingemar Söderlund.

Jag är dock ganska säker på att det är lättare att lära sig saker om man är intresserad av det man jobbar med. Mina små försök att jobba i järnhandeln på lov och liknande misslyckades ganska kapitalt, åtminstone när det gällde att försöka hjälpa kunder. Ibland faller äpplet liksom ganska långt från trädet. Jag kan redogöra för Sveriges regentlängd från Gustav Vasa och framåt. Men jag har ingen aning om hur exempelvis en tjäckla ser ut – och än mindre vad den används till. "Järn var inte mitt material" som Klas Östergren skriver på sida 40 i romanen *Twist*. Därför hade jag en tendens att nöja mig med att packa upp inkomna varor, prismärka och fylla på i hyllorna. Emellanåt satt jag i kassan och skötte telefonväxeln också.

Den lilla kassakuren. (Ursäkta oskärpan.)

Eftersom det här var en butik av den gamla sorten så fick kunderna först hjälp av en expedit att hitta den eftersökta varan. Därpå skrev expediten (för hand) ett kvitto som kunden sedan gick till kassan med. Jag har bara sett det systemet på ett annat ställe i hela mitt liv, nämligen i en bokhandel i London. Men där var det ännu mer intrikat, eftersom expediten behöll boken medan man gick i väg och betalade. Mot uppvisande av stämplat kvitto erhöll man sedan sin vara. Nåväl. Kassan på Lagerqvist Järn AB bestod av en liten inglasad kur med en lucka där man kunde sticka in kvitto och pengar, nästan som på banken. Någon kassaapparat fanns inte – allt gjordes manuellt. Där satt jag alltså ibland och glodde, skrev fakturor (på skrivmaskin, förstås) och kände mig lite viktig. Ibland ringde telefonen och då gällde det att koppla om samtalet till rätt telefon ute i butiken eller på något av kontoren. Tro nu inte att det gjordes genom att trycka på en knapp. Nej, man måste sitta och flytta vita plastpluggar till rätt hål i en gammal hederlig klaffjackväxel. Kanske är jag en av de sista i Sverige som på fullt allvar har hanterat en sådan växel.

En blick från Dragarbrunnsgatan in mot gården.

Det ska erkännas att jag trivdes bäst när jag slapp alltför nära kontakt med järnhandelskunderna, och det var nog ärligt talat en så kallad *win-win situation*. Jag skulle ju bli tokig om en expedit på exempelvis Konsum inte hade en aning om vad en fläskkotlett är – eller var den står att finna. Då ska en kund i en järnhandel också slippa möta en expedit som stirrar med tom blick när 3/4" x 4 förnicklad kullerförsänkt skruv kommer på tal. Eller hur? Bra, då är vi överens. Alltså var det riktigt skönt att förpassa sig till ekonomikontoret som var beläget allra, allra längst bort från själva butikslokalen. Där kunde jag vid behov hjälpa min mor att fakturera eller bokföra i allsköns ro utan att göra någon större skada. Det var riktigt mysigt. Faktum är att de flesta kunder nog inte hade en aning om att det fanns en

ekonomiavdelning bortom de långa korridorerna och prången. Vid ett tillfälle kom en kund och ville betala en faktura kontant i butikskassan. När jag sa att vi måste gå till kontoret och plocka fram fakturakopian sa han: ”Vad då kontoret? Ni har ju inget kontor.” Ibland vet tydligen folk saker som man själv inte vet.

Jag poserar av något skäl vid lastbilen. Jag som inte ens har körkort.

Så småningom gick min far i pension och sålde rörelsen. Jag tror att han gjorde det i precis rätt tid, om man nu ska se det lite krasst. Tiden hade sprungit ifrån den typ av butik som Lagerqvist Järn var. Konkurrensen från byggvaruhus i utkanten av staden blev till slut för stor och det dröjde bara några år innan rörelsen gick i konkurs, till stor sorg för många Uppsalabor som med rätta betraktade den som en ”riktig” järnaffär. Lyckligtvis har ett flertal av alla byggnader sparats, men byggts om till bostäder. Det är ju inte samma sak som att ha kvar det levande butiksmuseum som Lagerqvist Järn var, men man får väl vara nöjd med det lilla. Jag skulle gärna bo där om det var möjligt, och därmed få känna lite av lokalhistoriens vingslag – en historia som jag i all ödmjukhet själv har haft förmånen att få vara en del av.

(Det går att se alla bilder ovan och nedan i större format genom att klicka på dem!)

Springpojke

erhåller plats.
A. P. LAGERQVIST A.-B.
Järnaffär. Tel. 39600.

MOPEDBUD

erhåller plats.
A. P. LAGERQVIST AB
JÄRNHANDEL
Tel. 39600.

Vårbruket i
trädgården
kan börja

Gör oss ett besök och se
alla praktiska och nyttiga
trädgårdsredskap.

Vi ha allt Ni behöver i stor sortering.

A. P. LAGERQVIST AB
Vretgränd 15 Tel. 39600 växel

Tore Dahlqvist inventerar.

Min far och Ebbe Hamberg inventerar på vinden ovanför butikslokalen.

En för mig okänd anställd.

Troligen herr Lagerqvists initialer, 1889.

Foto från 1901 eller 1902 av Alfred Dahlgren.

Här skrivs det kvitton. Min far längst bak till höger.

Tore Dahlqvist skojar till det lite på vinden.

Ibland måste man äta lunch eller kanske dricka kaffe. Lagerförmannen Gunnar Andersson till vänster.

Just nu betjänas nummer 67.

Den berömda klaffjackväxeln.

Lastbilen.